

ОЛЕКСАНДР РЯБІНІН-СКЛЯРЕВСЬКИЙ НА СЛУЖБІ В АРМІЯХ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Юрій КАПАРУЛІН,

*викладач кафедри всесвітньої історії та історіографії
факультету психології, історії та соціології
Херсонського державного університету*

Кaparulin Юрій. *Олександр Рябінин-Скляревський на службі в арміях Української Народної Республіки та Української Держави.*

Статтю присвячено маловідомому періоду біографії військового та ученого О. Рябініна-Скляревського (1878-1942 рр.). Висвітлено його діяльність за роки служби в українській армії впродовж 1917-1918 рр.

Ключові слова: *біографія, офіцер О. Рябінин-Скляревський, Перша світова війна, українізація військ, українська армія.*

Кaparulin Юрий. *Александр Рябинин-Скляревский на службе в армиях Украинской Народной Республики и Украинской Державы.*

Статья посвящена малоизвестному периоду биографии военного и ученого А. Рябинина-Скляревского (1878-1942 гг.). Рассмотрена его служба в украинской армии в 1917-1918 гг.

Ключевые слова: *биография, офицер А. Рябинин-Скляревский, Первая мировая война, украинизация войск, украинская армия.*

Kaparulin George. *Alexander Ryabinin-Sklyarevskiy in the armies of Ukrainian Folk Republic and Ukrainian State.*

The article has explored insufficiently known period of life of the military and scientist A. Ryabinin-Sklyarevskiy (1878-1942). Considered his activity in Ukrainian army in the 1917-1918.

Keywords: *biography, officer A. Ryabinin-Sklyarevskiy, First world war, Ukrainian army.*

Фото 1. О. Рябінін в роки служби у Російській імператорській армії

Олександр Рябінін-Скляревський (1878-1942 рр.) – уродженець м. Солігалич Костромської губернії, кадровий офіцер Російської імператорської армії (див. фото 1 [8]), учасник Російсько-японської (1904-1905 рр.) та Першої світової (1914-1918 рр.) воєн, талановитий військовий, учений і публіцист. У відставці, впродовж 1923-1937 років, він реалізувався як відомий український історик, позаштатний співробітник Всеукраїнської Академії Наук, один з визначних дослідників історії козацтва в 20-ті роки ХХ століття. Репресований у 1937 році. Помер у засланні в 1942 році.

Під час Першої світової війни О. Рябінін-Скляревському довелося брати участь у процесі формування регулярних частин української армії, що народжувалася на тлі розпаду російського війська після лютневої революції 1917 року. Упродовж 1917-1918 років він служив (у званні генерал-хорунжого) в арміях Української Народної Республіки (УНР) та Української Держави (УД) П. Ско-

ропадського. Цей період життя військового впродовж довгих років залишався маловідомим. Сьогодні, опрацювавши документи з фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), провівши вивчення мемуарів та літератури з теми дослідження, можемо спробувати висвітлити участь О. Рябініна-Скляревського в процесі створення та розбудови українських збройних сил періоду національно-визвольних змагань.

На початку 1917 року в діючих з'єднаннях і резервних частинах російської армії перебувало 9,6 млн. солдат та офіцерів, серед них – 3,5 млн. українців. Цілком природно, що на початку березня 1917 року, з утворенням Центральної Ради виникла й ідея про власні збройні сили, роботу зі створення яких координував С. Петлюра. Таким чином, продовжувалася українізація військових частин російської армії.

В той самий час, серед російського командування процес українізації сприймався неоднозначно. Досить часто російські офіцери виступали проти українізації. Утім, траплялися випадки, коли командувачі російських армій і корпусів, росіяни за походженням, не перешкоджали, а навпаки стимулювали зазначений процес. Пояснюється це насамперед тим, що українізовані частини виявилися напрочуд стійкими до більшовицької пропаганди. О. Рябінін-Скляревський був одним із тих офіцерів, які підтримали українізацію військових частин.*

Упродовж листопада 1917 року на базі 9-ї армії було сформовано окремі роти, батальйони та ескадрони з вояків-українців за

* Слід відзначити, що з Україною О. Рябініна-Скляревського пов'язувала не лише військова служба. Він був одружений з дочкою російського генерала Д. Скляревського (етнічного українця), яка на той час проживала з їх донькою в Одесі. В подальшому цей та вищезазначений чинники сприяли тому, що етнічний росіянин О. Рябінін-Скляревський вирішив стати українцем за національністю.

всіма родами військ. Наступним важливим кроком у новоутворених українізованих корпусах і дивізіях було призначення командирів і начальників штабів. З приводу пропозиції кандидатур на найвищі командні посади голова Українського військового комітету 10-ї армії осавул С. Білецький писав (до генерального секретаря у військових справах): «Аби справа стала на певний і міцний ґрунт, необхідно якнайшвидше утворити командні центри, себто перш за все посади командирів деяких (українізованих) корпусів, начальників дивізій та їх штабів. В командному складі армії такі люди є. Згідно з постановою загальних зборів армійського українокомітету разом з представниками корпусних та дивізійних рад (протокол №12 від 15 листопада) ухвалено звернутися до Вас, аби негайно було призначено на посаду командира 26 корпусу командира 169 Новотроцького полку, Генерального штабу полковника Рябініна, котрий призначається за начальника штабу того ж корпусу. Людина ся багато поклала труда на наші справи, дуже популярна поміж українцями-воєнками і щиро та одверто стоїть на сторожі українських інтересів загалом. Необхідність призначення полковника О. Рябініна на посаду командира 26-го армійського корпусу, як виявилось на засіданні, являється потребою дійсно насущною, і змінити або відсунути її абсолютно неможливо. Щиро прохаємо Вас якнайшвидше улагодити цю справу» [13, 2].

У 1917 році 26-й армійський корпус (сформований з 6-го Полтавського корпусу) займав позиції у Карпатах в районі Кімполунга на Буковині, організаційно входив до 9-ї російської армії Румунського фронту. Полковник О. Рябінін прибув на посаду 01.12.1917 року. Під його керівництвом корпус було цілком українізовано та перейменовано на 26-й Український [10, 275] (див. фото 2 [9]).

Після оголошення Українського фронту неукраїнські частини армії продовжували залишати фронт цілими корпусами та дивізіями (наприклад, 18-й та 40-й корпуси).

За наказом Кириленка, з них було сформовано більшовицькі загони, які пересовувались з Румунії для боротьби з молодією українською державою. Російські військові старої імперської армії, які боролися проти більшовиків, теж залишали Румунський фронт і були залучені до добровільних загонів «для захисту Установчих зборів» і «контрреволюційної боротьби з українським «сепаратизмом».

Наприкінці 1917 року 9-та армія, що дислокувалася на території Румунії, фактично мала лише два українські корпуси: 26-й (командир О. Рябінін, 4 000 тис. вояків) та 10-й (командир П. Ліпка, залишилося всього 600 вояків), але і вони не становили чітко організованої військової сили.

Нестача харчів, фізичне та моральне виснаження змусили командування скликати «нараду президії армійської і корпусних рад, корпусних і дивізійних комісарів, армійських і корпусних отаманів 9-ї армії». На нараді було складено звернення до урядовців Центральної Ради і Генерального Секретаріату з вимогою негайного виведення військ з Румунії. Не можна було гаяти час – існувала загроза втрати державного майна і хаотичного, самовільного, остаточного розвалу Української армії. Прийняте звернення підписали всі учасники наради, серед них – і О. Рябінін [11, 83-84].

За наказом Генерального штабу (у січні 1918 р.), О. Рябінін одержав звання генерал-майора (аналогічне звання в українській армії – генерал-хорунжий). Він перебував на Румунському фронті до наступу австро-угорських військ у лютому 1918 року.

Після повернення з Румунії на територію України О. Рябінін служив при Генеральному штабі в Києві, обіймаючи посаду начальника штабу 7-го Харківського корпусу (який на той час формувався у Києві). О. Рябінін разом з дружиною мешкав у Печерському районі м. Києва за адресою: вул. Левандовська, будинок № 8 [1, 8-10].

29-го квітня 1918 року було проголошено Українську Державу гетьмана П. Ско-

Фото 2. О. Рябінін (фронтове фото, кінець 1917-початок 1918 рр.)

ропадського, яка проіснувала до 14 грудня 1918 року. Джерела дають мало свідчень про цей період життя О. Рябініна, але відомо, що він і надалі залишався при Генеральному штабі української армії. У цей же час, після тривалої перерви, з'являються публікації О. Рябініна на сторінках одеської газети «Молодая Україна». Статті «Созидание армии» [6] та «К вопросу о козацкой армии на Украине» [7], які передають захоплення О. Рябініна українською державницькою ідеєю. У цих статтях він розглядає питання про відродження козацтва в Україні та необхідність розвитку української армії в контексті державного будівництва.

Уряд П. Скоропадського активно проводив процес військового реформування. В Українській армії було сформовано 8 корпусів: 1-й Волинський, 2-й Подільський, 3-й Херсонський, 4-й Київський, 5-й Чернігівський, 6-й Полтавський, 7-й Харківський

(отаман Волкобой, начальник штабу – отаман Рябінін), 8-й Катеринославський і Окрема Сердюцька дивізія [3, 197-200].

До складу 7-го Харківського корпусу (де служив О. Рябінін) входили: 42-га піша дивізія (отаман О. Доценко, начальник штабу – Шверта), 165-ий, 166-ий, 167-ий, 168-ий піші полки та 42-га гарматна бригада); 33-тя піша дивізія (отаман Федяй, начальник штабу – осавул Красовський, 129-ий, 130-ий, 131-ий, 132-ий піші полки та 33-тя гарматна бригада); 10-та кінна дивізія (отаман Барбович); 10-й драгунський Новгородський, 10-й гусарський Інгермандський, 10-й Одеський, 8-й гусарський Лубенський кінні полки [14, 43]. Влітку до складу корпусу також увійшли 9-й панцерний дивізіон, 7-а кінна гарматна дивізія, 5-й інженерний полк, 3-тя самохідна рота, 7-й радіотелеграфний дивізіон (3 станції) та 8-а самохідна майстерня-потяг [14, 66-67].

Реформування Української армії гетьманським урядом передбачало вирішення низки важливих питань, зокрема, про порядок проходження служби старшинами Генерального штабу. При Генеральному штабі було розроблено відповідну схему (див. фото 3 [16]), за якою визначалася чітка ієрархія, та вимоги, яким повинен був відповідати український військовий на шляху від молодшого старшини муштрові сотні до отамана штабу корпусу [16, 1]. З проектом схеми мали бути ознайомлені всі старшини Генерального штабу, які мусили дати свої рекомендації з її вдосконалення.

21 липня 1918 року начальник штабу 7-го корпусу О. Рябінін отримав доповідну записку та проект-схему від 2-го отаман-квартирмейстра з проханням ознайомитися і письмово викласти свої роздуми стосовно її впровадження [16, 3]. Генерал-хорунжий О. Рябінін, вивчивши проект схеми, стосовно питання організації командування курінем відзначив (передаємо мовою оригіналу): «В інших арміях обов'язково командування курінем (батальйоном). При умовах служби мирного часу командувати курінем необхідно. В часи війни можливо і не рахуватися з цим. На командування курінем ліпше при-

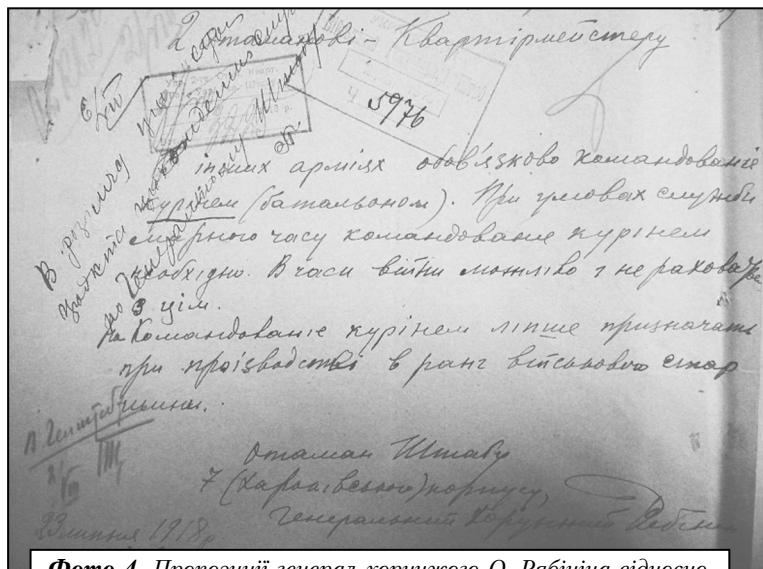

Фото 4. Пропозиції генерал-хорунжого О. Рябініна відносно схеми проходження служби старшинами Генерального Штабу

За спогадами О. Рябініна, ще в листопаді 1918 року у Києві розпочалися перевороти. Німці заявили про нейтралітет, і в грудні 1918 року влада П. Скоропадського в Києві була лише номінальною. Реально ж існувала диктатура графа Ф. Келлера і князя О. Долгорукого. Вони спробували мобі-

лізувати офіцерів, але їм це не вдалося. Тоді спробували вжити примусових дій, розпочавши розшук офіцерів Києва, які не з'явилися на мобілізацію. У Печерському районі (де проживав О. Рябінін) обшук будинку проводив якийсь поручик. О. Рябініна було затримано, на нього доніс сусід дякон. Під арештом його тримали три дні. Після оголошення німцями нейтралітету слідчі та охорона розбіглися, а затримані за неявку (на мобілізацію) офіцери спокійно розійшлися [1, 9].

14 грудня 1918 року П. Скоропадський зрікся влади поступившись уряду Директорії на чолі з В. Винниченко. О. Рябінін теж підтримував антигетьманське повстання, але активної участі не брав [2, 38-39]. Коли в грудні 1918 року війська Директорії увійшли до Києва, генерал О. Рябінін погодився на службу а армії УНР, і його призначили начальником генерал-квартирмейства. На цій посаді він залишався до початку 1919 року [2, 57].

У січні 1919 року війська Українського фронту увійшли до Києва. Подальша доля О. Рябініна в період громадянської війни в Україні нам фактично не відома. Утім, зі змісту його статті «Ясы и союзная оккупация на Украине» (присвяченої цьому періоду історії) стає зрозуміло, що генерал О. Рябінін у січні-лютому 1919 року вірогідно брав участь у

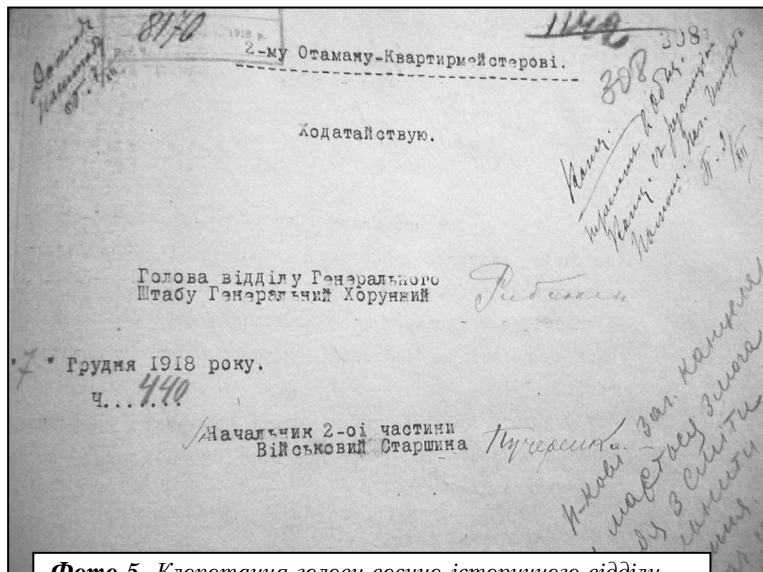

Фото 5. Клопотання голови військово-історичного відділу Генерального Штабу генерал-хорунжого О. Рябініна

переговорах української делегації (на чолі з генералом О. Грековим) з представниками делегацій країн Антанти [5, 20].

На початку 1919 року О. Рябініна було мобілізовано до лав Червоної Армії та призначено начальником штабу Одеського мобілізаційного управління окружного Комісаріату. Нарешті він повернувся до Одеси і зустрівся зі своєю родиною, яка мешкала в місті впродовж усієї війни [2, 38-39].

На початку 1920-х років О. Рябінін-Скляревський проживав в Одесі, він вирішив піти з військової служби і присвятити решту життя науковій роботі. Однак в 1930-ті роки йому не пощастило уникнути репресій. Слідство проти нього велося одразу за кількома справами: «Весна», «Контрреволюційної військово-офіцерської організації» та «Українського національного центру». У 1937 році вчений був безпідставно засуджений як шпи-

гун і провів останні роки життя у таборі.

Довгі роки постать О. Рябініна-Скляревського залишалася маловідомою. Після здобуття незалежності України ім'я О. Рябініна-Скляревського поступово повертається в українську історичну науку, а його праці актуалізуються сучасними дослідниками.

Підсумовуючи, можемо з впевненістю сказати, що період служби Олександра Рябініна-Скляревського в українській армії значно вплинув на формування його національної свідомості. Захоплений українською державницькою ідеєю, він був прибічником розбудови української армії. Після поразки національно-визвольних змагань 1917-1921 років вже не молодий та хворобливий військовий вирішив присвятити решту життя родині та українській історичній науці, проте невдовзі потрапив у жорна каральної більшовицької системи.

ДЖЕРЕЛА

1. Архівний фонд Управління Служби безпеки України в Одеській області Спр. № 12259-п. Дело № 6781 Одесского оперативного сектора ГПУ УССР. Рябинин Александр Александрович, 210 арк.
2. Архівний фонд Управління Служби безпеки України в Одеській області Спр. №15156-п. Дело по обвинению Рябинина-Скляревского Александра Александровича, 191 арк.
3. Бойко О. Військова політика УНР (листопад 1918 – лютий 1919 років) / О. Бойко. – К. : Ін-т історії України, 2011. – С. 197–211.
4. Капустянський М. Похід українських армій на Київ – Одесу в 1919 році / М. Капустянський; Уривки зі спогадів / Є. Маланюк. – К. : Темпора, 2004. – 558 с. : іл. – (Vita Memoriae).
5. Малинова Г. Л. А. А. Рябинин-Скляревський : матеріали к біографії / Г. Л. Малинова, И. В. Сапожников ; отв. ред. Г. В. Сапожникова ; науч. ред. Л. Л. Зализняк. – Одесса ; К. : Элтон-2 : Гратек, 2000. – 222 с.
6. Рябинин А. Созидание армии / А. Рябинин // Молодая Украина. – 1918. – 26 мая.
7. Рябинин А. К вопросу о казацкой армии на Украине / А. Рябинин // Молодая Украина. – 1918. – 3 июня.
8. Сімейний архів Рябініних-Скляревських. – О. Рябінін в період служби в Російській армії, місце зйомки Санкт-Петербург (фото).
9. Сімейний архів Рябініних-Скляревських. – О. Рябінін в роки Першої світової війни, дата зйомки – кінець 1917 – початок 1918 рр. (фото).
10. Тинченко Я. Українські збройні сили, березень 1917 р. – листопад 1918 р.: організація, чисельність, бойові дії / Я. Тинченко. – К. Темпора, 2009. – 480 с.
11. Українська революція і державність (1917–1920) : наук.-бібліогр. вид. – К., 2001. – 816 с.
12. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) – ф. 1074. Оп. 1 – Спр. 25. – 320 арк.
13. ЦДАВО України. – Ф. 1076. – Оп. 3. – Спр.5. – 2 арк. .
14. ЦДАВО України. – Ф. 1077. Оп. 1. – Спр. 43. – 80 арк.
15. ЦДАВО України. – Ф. 1077. – Оп. 3. – Спр. 55а. – 3 арк.
16. ЦДАВО України. – Ф. 1078. – Оп. 2. Спр. 37. – 139 арк.